

КАМ УНУМ ТОҒ ОЛДИ ТУПРОҚЛАРИ УНУМДОРЛИГИНИ МЕВАЛИ БОҒЛАР УЧУН ОШИРИШНИНГ АЙРИМ УСУЛЛАРИ.

Юлдашева Дилором Хусниддин қизи
Тўрақулова Нилуфар Мамарайм қизи

Гулистон давлат университети

Zhong Weizhou

Yang Xueji

Yangling Vocational and Technical College
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15211222>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-Aprel 2025 yil

Ma'qullandi: 07-Aprel 2025 yil

Nashr qilindi: 14-Aprel 2025 yil

KEYWORDS

мевали боғлар, тупроқ
унумдорлиги, минераллар,
маҳаллий ўғитлар, чўкма,
суғориш суви, кимёвий
таркиб, структура,
тежамкорлик, ҳосил.

ABSTRACT

Мақолада кам унумдор тупроқли тоғ олди минтақаларида мевали боғлар яратишда тупроқ унумдорлигини оширишнинг ва суғориш суви тежамкорлигига эришишнинг айрим усуллари муҳокама қилинган. Тупроқ унумдорлигини оширишда бой кимёвий таркибли сел сувидан фойдаланиш билан тошлоқ ерлар унумдорлигини бойитиш технологиясини амалга ошириш тартиби баён этилган. Шу билан бирга суғориш суви тақчил ҳудудларда кичик майдонлардаги мевали боғларни суғоришда тупроқ унумдорлигини илдиз зонасида чиринди тўшамаларини ҳосил қилиш билан ошириш ва сув сарфи даражасини кескин камайтириш мумкинлиги кўрсатилган. Қўлланилган технологиялардан олинган натижалар таҳлили келтирилган. Технологиялар амалда қатор йиллар давомида амалда ўрганилиб сифатли мева-узум маҳсулотилари етиштиришда арзон ва экологик тоза усуллар эканлиги кўрсатилиб кенг қўллаш таклиф этилган.

Қаерда бўлишидан қатъий назар зироатчиликда самарадорликка эришишда тупроқ таркибининг унумдорлиги ва структурасининг даражада бўлиши энг асосий омиллардан ҳисобланади. Унумдорлиги паст бўлган ерларда тупроқ унумдорлигини оширишнинг кўплаб усуллари мавжуд ва ўз ўрнида қўлланиб келинади. Масалан, тупроқнинг ҳайдалма (25-35 см) қатламини гўнг, турли чириндилар, ўзга ердан унумдор юза қатлам тупроғини олиб келиб ташлаш ва сел суви лойқаларини ётқизиш каби усуллар билан бойитиш мумкин. Айтиб ўтилган усуллар билан бойитилган тупроқ шароитида сабзавот, полиз, донли ва дукакли экинлардан ҳосил олишда сезиларли самарадорликка эришилади. Аммо боғдорчилик ишлаб чиқаришини асосан тоғ олди ҳудудларидаги суғориладиган ерларга тўғри келиши ва бу ерлар тупроғини 30-40% кам унумли яримтошлоқ ва тошлоқ ерлар ташкил этишини эътиборга олганимизда айтарлик юқори натижага эришиб бўлмайди. Чунки мевали дарахт ва ток илдизи ён томонга тарвақайлаб ва ер қаърига тик чуқур жойлашиб ўсади. Тошлоқ

ерларда тупроқ таркибининг унумдорлиги, яъни фойдали аралашмаларнинг мавжудлиги атиги 5-7% ни ташкил этади. Ернинг тошлоқлиги илдиз ривожланишига кескин салбий таъсир қилади.

Гулистон давлат университети мутасадди йўналиш тадқиқотчилари томонидан тошлоқ ерлар тупроғи унумдорлигини ошириш ва мевали боғлар барпо этиш устида қатор йиллардан буён тадқиқот ишлари олиб борилади.

Тошлоқ ерларда мевали боғлар ва токзорлар парвариш қилишда тупроқ унумдорлигини оширишнинг иккита ишланмаси тайёрланиб, Жиззах вилояти, Янгиобод тумани фермер хўжаликлари шароитида амалда қўллаб кўрилади.

Биринчи ишланма “Ҳовуз усули” бўлиб, у қуйидагича амалга оширилади. Танланган майдонда мевали дарахт кўчатлари экиладиган ўрин белгиланиб, атрофи 1,5-2,0 м чамасидаги радиусда чуқурлиги 2-3 м бўлган ҳовузлар ҳар бир кўчат учун экскаватор ёрдамида қазилади. Қазиб олинган тошлоқ массаси транспорт воситасида майдондан ташқарига чиқариб ташланади. Пайдо бўлган ҳовуз кўринишидаги бўшлиқ ташиб келтирилган унумдор тупроқ, чиринди ёки маълум қисм гўнг аралашмали тупроқ билан тўлдирилади ва зичланади.

Тупроқ тўлдирилган ҳовуз ўртасига мевали дарахт ниҳоли экилади ва парвариш қилинади.

Иккинчи ишланма “Траншея” усули, бунда мевали дарахт ва ток кўчатлари экиладиган қатор ораси аниқланиб, ҳар бир қатордан суғориш йўналиши бўйича эни 3-4 м чуқурлиги 2-3 м атрофидаги траншея қазилади. Ковлаб олинган тошлоқ масса майдон ташқарисига чиқариб ташланади. Қазилган траншея биринчи усулдаги каби тўлдирилади ва тупроқ зичланади. Траншея ўртасидан белгиланган система асосида кўчатлар экилиб парвариш қилинади.

Таклиф этилаётган ишланмаларни амалга ошириш катта миқдорда қазиш ва ташиш ишларини амалга оширишни таълаб қилсада эришилган натижалар ишланмаларни татбиқ этиш кераклигини кўрсатади. Янгиобод тумани шароитида 1999 йил “Траншея” усулида тайёрланган ерга экилган “Стар-кремсон” навли олма оддий усулда экилган ердаги олмага нисбатан 40% гача, “Кулала”, “Дилафрўз” навли ноклар эса ундан ҳам зиёдроқ ҳосил берганлиги аниқланди. Олма ва нок мевасининг вазни 50-60 гр ортиқ бўлганлиги кузатилди.

хулоса Ўтказилган тадқиқотлар ва кузатишлардан **хулоса қилиш** мумкинки, таклиф этилаётган усулларда тупроқ унумдорлиги кескин ошиб, илдиз ривожланиши яхшиланади, шунингдек суғориш суви сарфи 30-35% га тежалишига эришилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Жабборов О. А. “Ўзбекистон суғориладиган ерларининг мелиоратив ҳолатива уларни яхшилаш”, Тошкент. “Университет” – 2018. 312 бет.
2. Тойбаев Г. “Сирдарё вилояти иқлимнинг географик-метеорологик таҳлили”, Экономика и социум – 2023. № 6-2 (109). С. 535-544.
3. Мусурманов Н. У., Мадримов Р. М. “Сирдарё вилояти суғориладиган ерларини шўрланганлиги ва уларнинг туз режимини баҳолаш”, Экономика и социум. №12. (115)-1. 2023. ДОИ 10.5881/зене.10439871.
4. Уразбаев И. У., Норқулов З. Э. “Сирдарё вилояти Сайхунобод тумани суғориладиган тупроқларининг тавсифи” ГулДУ 2019.

5. Рахмонов И. А., Жапақов Н., Айнақулов К. “Сирдарё вилояти ер ости сизот сувлари яқин жойлашган ерлар мелиоратив ҳолатидаги ўзгаришлар таҳлили”. ГулДУ 2019.
6. Давлатов П. Д., Хўжақулов Ф. “МИрзачўл шароитида мевали боғлар самарадорлигини ўрганиш натижалари” ГулДУ 2019.
7. Под редакции М. Мирзаева “Помология Узбекистана”. Т. 1982 г

